

POLOŽAJ ŽENE U JEVREJSKOM DRUŠTVU

Patrijarhalni sistemi su obuhvaćeni globalnom definicijom društvenih odnosa, ali su shvatanja o tim odnosima, na nivou samih društava i etničkih grupa, veoma iznijansirana.

Jevrejsko društvo je patrijarhalno. Sve jevrejske zajednice, aškenaske, sefardske, ortodoksne ili ultraortodoksne, na izraelskom izvorištu ili u dijaspori, uređene su prema patrijarhalnim principima biblijskih i talmudskih učenja. Statusne razlike između muškarca i žene u socijalnom, običajno – pravnom i religijskom kontekstu, predstavljaju jednu od detaljno razrađenih tema kako u Bibliji, tako i u *Talmudu*. Mnogi stavovi, formirani po tom pitanju, upućuju na tipičnu patrijarhalnu osnovu izvesne polne diskriminacije u okviru koje prioritetsnu ulogu, u svakom pogledu, ima muškarac. Pre svega, rođenju muškog deteta pridavana je velika pažnja posebnim ritualnim postupcima (*šolem zohor* i dr.), što, već nije bio slučaj sa ženskom decom. Uostalom, od njega će postati muškarac, nosilac porodičnog imena, naslednik propisanog dela imovine, otac i muž koji će se brinuti za ekonomsku i moralnu dobrobit porodice koju je sam osnovao. On je bio nosilac duhovnog razvoja jer mu je od davnina data obaveza i zadovoljstvo da proučava Toru i da se, u dubljem, misaonom smislu, posvećuje Bogu, kojem je pripao i čiju je zaštitu dobio još prilikom obrednog „puštanja zavetne krvi“ (*Brit mila*).

Dakle, sa ove tačke gledišta, žena je bila u senci muškarca (brata, muža), počev od običajnog pristupa njenom rođenju, pa preko naslednih prava na imovinu, mogućnosti da stekne obrazovanje (koja se, tek tokom vekova, počela da uvećava), sve do njenog zvaničnog položaja i uloge u braku.

Međutim, s druge strane, neke činjenice (o kojima je bilo reči u okviru prethodnih poglavlja), ukazuju da položaj žene u ovom „svetu muškaraca“ nije bio tako inferioran, kao što bi se moglo pomisliti na prvi pogled. Iako je muškarac bio centralna figura socijalne i duhovne kulture jevrejskog društva, žena je, prema istim tim tradicionalnim shvatanjima, bila neprikosno-

veni „stub kuće”.⁶⁵ Ako se ima u vidu da je porodica smatrana suštinskom bazom primanja, učenja i čuvanja kulturnih, religijskih, društvenih i, uopšte, svih tekovina judaizma, onda se uloga žene može označiti samo kao formalno podređena u odnosu na muškarca. Iako su skoro svi postnatalni obredi bili vezani za mušku decu, trud i briga oko ženske dece nisu, u stvari, bili ništa manji. Odgajanje i vaspitavanje ženskog deteta smatrano je veoma važnim ne samo na ličnom, nego i na društvenom planu. Temelji jevrejske porodice, građeni su onako kako se gradila i ispravna ličnost koja će, kada za to dode vreme, biti u stanju da preuzme značajan deo obaveza, predviđenih religijsko – običajnim sistemom jevrejskog društva. Osim uobičajenog održavanja kuće i domaćinstva, uloga žene je podrazumevala vaspitanje dece u jevrejskom duhu, odnosno dobro poznavanje svih kućnih praznika i obreda a, s tim u vezi, i preciznih verskih propisa o ishrani. Odgovornost za podizanje i obrazovanje dece, padala je na ženu isto kao i na muža.

U religijskom životu, glavna razlika između muškarca i žene bila je u učestalosti izvršavanja božjih zapovesti.⁶⁶ Za ženu su, naravno, kao i za muškarca, važile sve zapovesti i zabrane, s tim što žena nije morala da obavlja izvesne verske obrede – ukoliko su oni bili vezani za neko utvrđeno vreme. Na primer, bila je pošteđena molitvi kojima se pristupalo u određena doba dana, što ne znači da nije mogla da se moli, ako je to želela. Ove razlike u religijskom tretmanu pre bi se mogle objasniti različitim prirodnim funkcijama muškarca i žene, koje uslovljavaju normalnu distinkciju na planu radnih i drugih potreba, nego potcenjivanjem žene. Jevrejsko versko zakonodavstvo je razrešilo ženu obaveze da čita i proučava *Toru*, tako da je u ranijim razdobljima veoma mali broj žena bio upoznat sa svetim tekstovima. Ipak, talmudski propisi nisu uskratili ženi učenje i pristup *Tori*, s obzirom daje postojala i takva mogućnost da žena bude pozvana da, javno, u sinagogi, čita *Toru*...⁶⁷ A pozivanjem neke osobe da čita *Toru*, ukazivano je veliko poštovanje. To su bili vrlo retki momenti ali, svakako, kontraindikovani pojednostavljenom shvatanju žene kao suštinski podređenog člana društvene zajednice. (Vremenom, odnosi su se menjali dotle da su, u savremeno doba, čak i žene iz ortodoksnopredeljenih porodica počele da stiču visoko versko obrazovanje, što je pre bilo nezamislivo).

Pored apsolutnog poštovanja roditeljskih odluka (što je, doduše, važilo i za sinove i za kćerke), tokom starog i delimično srednjeg veka, ženina podređenost je bila formalno označena njenim položajem u odnosu na muža. Slobodnije interpretirano, žena je tretirana kao neka vrsta vlasništva muškarca, koji je sa njom ostvario bračnu vezu. Eventualni razvod braka, mogao je da bude izvršen na osnovu njegovog zahteva, a bez njene saglasnosti. Pa i formulacija da muškarac „daje” a žena „prima” *get* (koja se, tradicionalno, zadržala i kasnije), verovatno potiče baš iz perioda, kada su odnosi bili tako

postavljeni. Pozitivna promena je usledila već na prelazu X u XI vek, kada je donet propis (po rabinu Geršomu), da se za razvod braka mora dobiti i ženina saglasnost.⁶⁸

Međutim, imajući u vidu daleka vremena, odnosno stupnjeve kulturnog razvoja kada je pisan *Talmud*, primetna je specifična težnja talmudskih zakona, preopširka i objašnjenja ka što humanijem balansiraju običajnih i društvenih normi ponašanja unutar društvene zajednice, zatim porodice i, na kraju, između muškarca i žene. Muškarcu je, isto tako kao i ženi, od malih nogu, usađivano poštovanje prema porodičnom načinu života kao najprirodnijem, dubok osećaj odgovornosti i pravac emocionalnog i seksualnog usmeravanja na onu osobu sa kojom će, jednom, otpočeti zajednički život. Zbog toga je razvod braka bio mnogo reda pojava, nego što bi se moglo očekivati s obzirom na to da je bio ne samo dozvoljen, nego i prilično slobodno shvaćen. Muško neverstvo i preljuba, seksualno zapostavljanje, grubost, nepoštovanje žene ili, uopšteno, nebriga za celokupnu dobrobit svoje porodice, bili su po *Talmudu* neprihvatljivi oblici ponašanja, podložni oštroj društvenoj osudi. Muškarac i žena su imali svoje uloge i dužnosti i, pri tom, muškarcu se ni malo nije „gledalo kroz prste“. Iz svih tih razloga, ne može se govoriti o potcenjenosti žene u judaizmu. Mnogih aspekti sagledavanja i običajno – normativnog i verskog regulisanja međuljudskih odnosa, t.j. odnosa među polovima, predvideli su čitav kompleks dužnosti i postupaka sa jednostavnim ciljem zaštite društvenog, porodičnog pa, na kraju, i ličnog imidža i egzistencije. Pošto je u ljudskoj prirodi, više ili manje, uvek bila prisutna želja za kršenjem pravila, porodica je trebalo da bude ta inicijalna snaga stvaranja i očuvanja kulturnih i ljudskih vrednosti.

Porodica počinje sa muškarcem i ženom, a način njenog opstanka zavisi od kvaliteta njihove sprege. Iako podložna kritičkim osvrtima, kako negativnim tako i pozitivnim, u svetim traktatima Biblije i *Talmuda*, žena je društveni „potporni“ stub i priznata je kao takva. Starovremenski jevrejski proroci se nisu libili da poredi Božju ljubav prema narodu Izraela sa muževljevom ljubavlju prema ženi. Bar je tako trebalo da bude. Žena nije zaobiđena ni u jevrejskim legendama (Ester, Rut, Mirijam) – bilo da je imala presudnu, bilo pomoćnu ulogu – na kojima se zasnivaju pojedini veliki praznici, ali i objašnjenja nekih događaja, smeštenih u realan istorijski i kulturni kontekst celokupnog jevrejskog etnosa.

U novom veku, na višim stupnjevima ekonomskog i kulturnog razvoja, tradicionalna slika o jevrejskoj ženi postepeno se oslobada nekih funkcionalnih ograničenja. U dramatičnim istorijskim zbivanjima koja su zadesila sefardske Jevreje, posle inkvizitorskog izгона sa Iberijskog poluostrva, krajem XV veka, upadljivo mesto imala je upravo jedna žena – Gracija Mendes Nasi – *maranka*⁶⁹ (pokrštena Jevrejka) rodom iz Lisabona, koja je zapamćena po

svom intelektu, bogatstvu i poslovnim uticajima, a najviše po tome što je sve to koristila da bi pomogla, koliko je moguće, svojim unesrećenim sunarodnicima. Na svom putu za Carigrad, Gracija Nasi je boravila u Dubrovniku 1553. godine.

U novijoj istoriji Srbije, a zatim i Kraljevine Jugoslavije, tokom XIX i u prvoj polovini XX veka, istakao se čitav niz jevrejskih žena koje su, u uslovima relativno slabih državnih ekonomskih moći, političkih previranja i ratnih sukoba, uspešno vodile razne humanitarne i obrazovne akcije. Prvo žensko društvo, uopšte osnovano u Srbiji, bilo je „Jevrejsko žensko društvo” u Beogradu. Društvo je osnovano 1874. godine, na inicijativu gospođe Ester B. Pinto i od stihijskog humanitarnog rada grupice entuzijasta, brzo je preraslo u čvrstu organizaciju sa humanitarnim i prosvetiteljskim ciljevima. Prva predsednica je bila Toni Azriel, a zatim su Društvom rukovodile beogradske gospođe Solči D. Buli, Luča Levi, Merkuša Buli i Neti Ž. Leonović ... Jubilarna pedesetogodišnjica postojanja i rada, proslavljena je 1924. godine. „Jevrejsko žensko društvo” je stvorilo ferijalnu koloniju, organizovalo javna, naučna predavanja i svoje humane i obrazovne aktivnosti proširilo po celoj Srbiji, pomažući ne samo ženama, nego i drugim društvima. Još veći napredak usledio je 1923. godine, kada je „Jevrejsko žensko društvo”, u dogovoru sa beogradskim aškenaskim društvom „Dobrotvor” (osnovanim u međuvremenu na sličnom principu), pristupilo organizaciji Udruženja jevrejskih ženskih društava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Posebnu pažnju privlačili su i individualni podvizi jevrejskih žena. Beogradska učiteljica, Estira Ruso, bila je poznati humanista, patriota i intelektualac, autor „Biblijskih pouka” za učenike Mojsijeve vere, poznavalac vise evropskih jezika (naročito nemačkog, španskog i italijanskog), jedan od utemeljivača Jugoslovenskog učiteljskog udruženja, član Srpske književne zadruge i mnogih drugih srpskih i jevrejskih društava. Takođe, veoma poštovana i zanimljiva ličnost, bila je Neti Munk, proslavljena bolničarka na frontu – učestvovala u oba Balkanska rata, 1912-1913, kao i u Prvom svetskom ratu, 1914 – 1918. godine. Neti Munk je dobila orden Karađorđeve zvezde za hrabrost, kojim su se mogli pohvaliti samo izuzetni ratnici.

⁶⁵Hayyim Schneid: Family, Keter books, Jerusalem 1973, str. 83-85.

⁶⁶Ibid, str. 85.

⁶⁷Ibid, str. 90.

⁶⁸Ibid, str. 90.

⁶⁹Marani – španski i portugalski Jevreji koji su, krajem XV veka, u periodu izгона, prelazili u katoličku veru da bi zaštitili život i imovinu, odnosno opstali u datoj sredini. Karakteristično je da su tajno ostali odani judaizmu, suštinski poštujući svoje pravo poreklo i prenoseći znanje o tome na naredne generacije.

⁷⁰Jevrejsko žensko društvo u Beogradu 1874-1924, Spomenica povodom pedesetogodišnjice postojanja, Beograd 1924.

⁷¹Spomenica gospođe Estire S. Ruso, učiteljice, Beograd 1924.

